

ЮВІЛЕЙНА КОНФЕРЕНЦІЯ ІНСТИТУТУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМ. М. Т. РИЛЬСЬКОГО НАН УКРАЇНИ

7–10 грудня 2011 року в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України відбулася Міжнародна наукова конференція «Сучасні художньо-мистецькі та етнокультурні процеси поліетнічного середовища України», присвячена 90-річчю установи. У цьому масштабному заході взяли участь науковці з багатьох міст України — Києва, Харкова, Сімферополя, Вінниці, Дніпропетровська, Донецька, Івано-Франківська, Кіровограда, Львова, Луцька, Миколаєва, Одеси, Полтави, Рівного, Сум, Тернополя, Хмельницького, Чернівців, Чернігова, Дрогобича, Ізмаїла, Коломиї, Мелітополя, Острога, Переяслава-Хмельницького, Слов'янська. Високий представницький рівень конференції засвідчила присутність на ній наукових делегацій з Польщі, Словенії, Угорщини, Росії, Білорусі, Литви.

У рамках конференції презентовані численні наукові видання Інституту: багатотомні колективні та індивідуальні монографії, збірники тощо.

На пленарному засіданні були присутні високопоставлені гості: керівник головного управління з гуманітарних і суспільно-політичних питань Адміністрації Президента України А. Герман; радник з наукового співробітництва Посольства Республіки Польща в Україні А. Кузьма; аташе з питань культури посольства Литви в Україні Д. Дапшене; заступник голови Київської міської державної адміністрації Л. Новохатько.

З вітальним словом та доповідями виступили відомі українські вчені Г. Скрипник, М. Жулинський, В. Смолій, В. Скляренко, П. Гриценко, Г. Кожоляно, С. Шевчук, Р. Чмелик, а також поважні іноземні гості — науковці М. Дрозд-П'ясецька, К. Чайковський (Польща), Б. Балог (Угорщина), Ю. Фікфак (Словенія), Ж. Шакніс (Литва), М. Мартинова (Росія), О. Станкевич (Білорусь).

Під час конференції працювало 20 секцій за такими науковими напрямками: етнологія; фольклористика; зарубіжна фольклористика; етномузикологія; декоративне мистецтво; образотворче мистецтво; музикознавство; культурологія, театрознавство; кінознавство. Відбулися засідання двох круглих столів — «Сучасні проблеми ідентифікації та міжкультурної толерантності населення українсько-російського пограниччя» (модератори Г. Бондаренко, І. Снежкова, Л. Артюх), «Екологія етнокультури та етнопсихологічні трансформації населення територій, потерпілих унаслідок аварії на Чорнобильській АЕС» (модератори Г. Скрипник, М. Мартинова, Л. Вахніна).

Заакцентована в назві конференції термінологія «етнокультурні процеси», «поліетнічне середовище України» не лише виявилась актуальною для українських науковців, але й викликала широкий резонанс у середовищі закордонних учених — народознавців та мистецтвознавців. Тематика, з якою вони виступили на пленарному засіданні, за багатьма аспектами споріднена з етнодослідницькими інтересами в Україні й відповідно знайшла належне розуміння в українській аудиторії. Адже як для України, так і для європейських держав зрозуміло, що гарантом збереження культурно-національної ідентичності в умовах сучасних нівеляційних процесів слугує національно-культурна спадщина та засвоєння культурних здобутків світової цивілізації в контексті сучасних європейських підходів.

Тематику виступів іноземних учених відзеркалювала проблематика, озвучена передусім на пленарному засіданні, а також у більшості секцій конференції. З доповіддю про «Вивчення трансформацій з перспективи суспільної антропології» виступила директор Центру етнології Інституту археології та етнології Польської ака-

демії наук М. Дрозд-Г'ясецька; про «Угорські спільноти в Західній Пенсильванії» доповідав директор Інституту етнографічних досліджень Угорської академії наук Б. Балог; про особливості розвитку етнології Словенії у ХХІ ст. розповідав науковий радник Інституту словенської етнології Науково-дослідного центру Словенської академії наук і мистецтв Ю. Фік-фак; історію литовської етнології розглянув у своєму виступі «Мала наука з великими проблемами інституціоналізації» завідувач відділу етнології Інституту історії Литви Ж. Шакніс; з ґрунтовною доповіддю «Європеїстика в дослідженнях ІЕА РАН» виступила заступник директора Інституту етнології та антропології ім. М. Міклухо-Маклая Російської академії наук М. Мартинова. І лише професор Академії ім. Яна Длугоша в Ченстохові К. Чайковський виголосив мистецтвознавчу доповідь «Київські зібрання замальовок Юзефа-Ігнація Крашевського» (оригінали зібрання зберігаються в архіві Інституту літератури ім. Т. Шевченка) і таким чином децю відтінив домінуючий етнологічний дискурс наукових доповідей зарубіжних гостей.

У руслі заявленої тематики етнологічна складова конференції була найрепрезентативнішою і наймасовішою за складом і кількістю учасників. Її представляло 8 самостійних за науковою тематикою секцій. На їхніх засіданнях озвучено широкий спектр сучасних наукових проблем, розглянуто актуальні напрями розвитку етнологічної науки, продемонстровано широту бачення етнокультурних процесів. Про інтеграційні та етноідентифікаційні процеси йшлося на секції № 1 (головуючі В. Скляр, Г. Кожолянко). У виголошених доповідях розглядалося кілька дискусійних питань, які стосувались інтерпретації поліетнічних процесів, а також регіональної ідентичності. Зокрема, В. Скляр зауважив, що поліетнічний характер мають лише кілька прикордонних областей України, а також міста. Вказувалося на штучний характер проблеми конструювання регіональної ідентичності (образ Новоросії), наголошувалося на потребі етнографічного вивчення Півдня України. Як

підкреслила дослідниця з Литви Л. Мартінейте, етнографічні процеси слід розглядати в контексті європейського досвіду.

Нові суспільні явища, пов'язані з урбанізацією сучасного міста та її впливом на культуру були в центрі уваги науковців на секції № 2 «Антропологія міста: традиційне та модерне» (головуючі А. Загнітко, О. Прігарін). Жваве обговорення викликало питання доцільності використання термінів «традиція», «традиційність» у контексті дослідження сучасного міста.

Тематика, пов'язана з матеріальною культурою України, розглядалася на секції № 4 «Регіональні особливості традиційної матеріальної культури: нові аспекти дослідження та сучасні форми презентації» (головуючі В. Сушко, О. Босий). Виступи стосувалися гончарства, рибальських промислів, житлового будівництва, ремісничих ярмарок і виставок кінця ХІХ — початку ХХ ст. та ін. Як і слід було чекати, різноспрямованою за змістом виявилася секція № 5 «Духовна культура в контексті трансляції етнічної традиції» (головуючі С. Швидкий, М. Тупчієнко), присвячена народним обрядам, святам, віруванням, звичаям, повір'ям, медичній культурі. Про структуру народної медицини Угорщини, гігієнічні звичаї і обрядове обмивання розповіла науковець з Будапешта Ю. Каталін, а науковець з Литви Й. Мардоса виступив із цікавою доповіддю «Вільнюські верби в народній релігії та народній культурі литовців і поляків (друга половина ХХ — початок ХХІ ст.)».

На етнологічних секціях було заслухано ще кілька актуальних тем. Одна з них — «Проблеми дослідження українства за межами України» (секція № 3) (головуючі В. Бабенко, А. Васіляускене). Об'єктом наукових зацікавлень стали етнографічні джерела Домініка-П'єра де ля Фліза, етнічна самосвідомість населення Північного Підляшшя, українська етнокультура у французькому науковому просторі, фольклор українців Башкортостану, українознавча тематика в Литві та ін.

Актуальною і суспільно животрепетною сьогодні є молодіжна проблематика, яка роз-

глядалася на секції № 6 «Проблеми соціалізації молоді в контексті етнокультурних процесів» (головуючі Р. Паукштіте-Шакнене, Н. Аксьонова) у зв'язку з традиційною культурою та інтересу до так званої молодіжної субкультури, прояву негативних тенденцій, що мають місце в міському і сільському середовищах. Про джерелознавчі аспекти етнології та вироблення сучасних концептуально-методологічних підходів ішлося в секції № 7 (головуючі В. Кушнір, Д. Чернієнко).

Ще одна етнологічна проблема, яку розглянуто на конференції, стосувалася культури в умовах пограниччя (секція № 8) (головуючі А. Чайковська, Н. Петрова). У центрі уваги доповідачів були питання етнокультурних трансформацій та міжкультурних взаємин в умовах українсько-польського, українсько-польсько-білоруського, українсько-молдавського, литовсько-польсько-білоруського та українсько-російського пограниччя. Вони стали предметом жвавого обговорення, подекуди дискусій. Крім доповідачів з різних міст України (Львова, Харкова, Одеси, Києва), на секції виступили дослідники з Польщі, Литви, Білорусі, що свідчило про особливий інтерес до цієї тематики. Не випадково їй було присвячено круглий стіл «Сучасні проблеми ідентифікації та міжкультурної толерантності населення українсько-російського пограниччя». У його рамках відбулася презентація наукових проєктів «Трансформація етнічної ідентичності в Україні та Росії в пострадянський період» та «Етносоціологічний моніторинг українсько-російського пограниччя». Серед доповідачів були Г. Скрипник, М. Мартинова, М. Дрозд-П'ясецька, К. Чайковський, А. Чайковська, І. Снежкова, Ж. Шакніс, Л. Вахніна, Г. Бондаренко, Л. Артюх.

Під час круглого столу розглядалися проблеми формування культурних пріоритетів та етнокультурних взаємозв'язків населення України й Росії в прикордонних регіонах, соціальні й етнічні орієнтації населення, зокрема молодіжних груп, зміни в мовних факторах розвитку двох народів. Водночас порушували-

ся питання самоідентифікації населення порубіжжя й безпосередній вплив на збереження етнічної ідентичності в соціально-політичних умовах Росії та України. З розумінням непорушності територіальної цілісності сучасних держав науковці ставили питання про відновлення історичної пам'яті населення.

Учасники круглого столу закликали до політкоректності й толерантності ЗМІ, які в гонитві за «смаженими» фактами нерідко порушують етичні норми й навіть закони, провокуючи розпалювання міжнаціональної ворожнечі.

У рамках другого круглого столу «Екологія етнокультури та етнопсихологічні трансформації населення територій, потерпілих унаслідок аварії на Чорнобильській АЕС» відбулася презентація проєкту «Екологічний фактор та соціокультурні параметри життя населення в зоні Чорнобильської катастрофи (Гомельська, Брянська та Чернігівська області). Також розглядалися проблеми входження переселенців із забруднених зон у культурне тло нової локації, ставлення до переселенців місцевого населення; порушувалися питання збереження поліської культурної спадщини серед переселенців; наводилися факти консервації елементів культури. Зокрема, ішлося про феномен кращого збереження елементів етнічної та субетнічної культури населення анклавних ареалів на відміну від культури мешканців зон змішаного поселення, а саме порубіжжя.

Народознавча тематика була об'єктом розгляду ще на п'яти секціях конференції. Дві з них стосувалися словесної, одна зарубіжної та дві музичної фольклористики. Так, на секції № 9 «Трансформація сюжетів та жанрів усної народної творчості в історичному вимірі» (головуючі С. П'ятаченко, О. Лабашук) розглядався великий за обсягом і тематичним спрямуванням матеріал, що торкався різних пластів українського фольклору, його жанрового складу й сучасної наукової інтерпретації з погляду поетики, контексту фольклорної свідомості та традицій.

Про дослідження особливостей українського фольклору на Поліссі, Поділлі, Півдні України, Нижній Наддніпрянщині, Стрийщині в Галичині йшлося під час роботи секції № 10 «Український фольклор: національна та регіональна специфіка» (головуючі М. Дмитренко, С. Шевчук). Викликав полеміку термінологічний апарат сучасної фольклористики, зокрема термін «постфольклор». Стверджувалося, що ідея, концепція живучості, повсякденності фольклору є несумісною з визначеннями на зразок «постфольклор», «постмова».

Тематику секції № 11 «Сучасні трансформаційні процеси у фольклорній культурі національних меншин України» було розкрито у доповідях, дотичних до фольклору національних меншин, його сучасного побутування, нових підходів і перспектив дослідження. У виступах йшлося про трансформації в жанровій системі сучасного фольклору України, запозичення та взаємовплив мовної асиміляції та консервації. Було заслухано цікаві доповіді дослідниці з Польщі А. Возняк «Перегляд телепередач в сучасному польському селі» та вченого з Угорщини К. Югас.

На секції № 12 «Актуальні питання структурної типології та музичної регіоналістики» (головуючі С. Грица, Л. Єфремова) та секції № 13 «Методологічні засади етномузикологічних досліджень» (головуючі М. Хай, В. Осадча) увагу було приділено проблемам ареалогічних досліджень, зокрема розкриттю особливостей виконавського стилю народних музик з Гуцульщини, Полтавщини та Верхнього Надпруття, специфіки інструментального музикування на Рівненсько-Волинському Поліссі, Західному і Східному Поділлі, виявленню типологічних рис календарно-обрядових пісень на Дрогобиччині та Середньому Поліссі, осмисленню трансформаційних процесів музичного фольклору в умовах сучасної глобалізації; також було відзначено відомих дослідників-етномузикологів О. Ошуркевича та В. Гошовського.

На секції № 14 «Новітні дослідження декоративного мистецтва»: проблеми збереження та розвитку» (головуючі Т. Кара-Васильєва, Л. Соколюк) розглядалося широке коло про-

блем збереження та розвитку декоративного мистецтва в реаліях сучасної України. Послідовність виголошення доповідей зумовлювалася видовою специфікою декоративно-вжиткового мистецтва. У контексті цього домінувала проблематика інтерпретацій стильових концепцій ХХ ст., зокрема, розгорнулися цікаві дискусії щодо особливостей розвитку стилю «модерн» у професійному й народному мистецтві. Інша тематика секції стосувалася жанрової специфіки мистецтва різних регіонів України, а також інтерпретації індивідуального стилю майстрів декоративного мистецтва.

Наступні три секції, а саме: секція № 15 «Художні пам'ятки минулого в сучасній мистецькій панорамі» (головуючі Д. Степовик, Л. Ганзенко); секція № 16 «Українське образотворче мистецтво ХІV–ХІХ ст.: стильові особливості» (головуючі Є. Котляр, О. Тарасенко) та секція № 17 «Проблеми історії, теорії, критики українського образотворчого мистецтва ХХ – початку ХХІ ст.» (головуючі Г. Скляренко, О. Сторчай), привернули увагу до проблем методології мистецтвознавчих досліджень пам'яток минулого, аспектів української візантиністики, питань взаємодії традиційного та сучасного в образотворчому мистецтві, а також стилістики монументального малярства, культових споруд минулого, архітектурних пам'яток в Україні; стильових пошуків сучасних митців та виявлення художньо-стильових тенденцій в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Прозвучала думка про необхідність реконструкції українського національного, регіонального, історико-культурного контексту, що найтісніше впливають на мистецтво.

Тематика доповідей секції № 18 «Музика в соціокультурному середовищі України» (головуючі А. Калениченко, О. Немкович) включала історичну й теоретичну проблематику дослідження богослужбового співу, сучасної композиторської творчості, важливих аспектів наукової музичної україністики ХХ – початку ХХІ ст., проблем розвитку музичної критики, музичної регіоналістики та ін.

Відповідно до тематики секції № 19 «Деякі аспекти корпоративної культури театру» (головуючі І. Юдкін, Г. Липова) було заслухано доповіді, що обіймали різноманітну тематику культурологічного та театрознавчого спрямування. Зокрема, ішлося про особливості фразеологічних ресурсів у творах Лесі Українки, специфіку православного тлумачення жіночого питання, заторкувалась ідея «сплячих» культурних традицій та ін. Низка доповідей стосувалася драматичного, балетного та телевізійного театру в Україні. Про мультикультуралізм, ісламський чинник мовилося в доповіді колеги з Польщі К. Косць-Рижко.

У секції № 20 «Екранні медійні середовища: сучасна аналітика» (головуючі С. Тримбач, Т. Руда) доповідачі порушили широку кінознавчу проблематику, зокрема, про бібліографічний ресурс кіно ХХ — початку ХХІ ст., необхідність переоцінки кінопродукції українського й радянського кіно та нової інтерпретації кінопродукції про Велику вітчизняну війну.

На завершення секційних засідань учасниками конференції були зроблені підсумки роботи, висловлені численні побажання й пропозиції на майбутнє. Так, етнологи висунули такі пропозиції:

— проблематику вивчення українства за межами України зробити пріоритетним напрямом діяльності Інституту;

— сприяти пошуку різноманітних ефективних методів студіювання в таких напрямках: поліетнічне середовище, урбаністична традиція, студії прикордоння;

— провести круглий стіл (конференцію) на тему дослідження антропології міста;

— підготувати спецвипуск журналу «Народна творчість та етнологія», присвячений дослідженню сучасного міста;

— сприяти комплексному дослідженню молодіжних культур, студентських субкультурних груп;

— актуалізувати дослідження етнографічної регіоналістики; посилити співпрацю регіонів, країн з метою розширення етноджерельної бази;

— інформувати про щорічні польові етнологічні дослідження в інститутській періодиці;

— залучати до польових досліджень території пограниччя фахівців з прикордонних держав. Для реалізації поставлених завдань використовувати однаковий варіант питальників (анкет);

— проводити в умовах порубіжжя міждисциплінарні дослідження, залучаючи етнологію, археологію, лінгвістику;

— зосередити увагу на проблемі картографування явищ пограничних територій.

Низку пропозицій висловили на своїх секціях етномузикологи:

— активізувати оцифрування фольклорних матеріалів і зробити їх доступними для користувачів Інтернету;

— транслітерувати архів О. Кольберга;

— оцифрувати наявні записи В. Гошовського;

— до складу фольклорних лабораторій залучати співробітників з технічною освітою;

— провести у листопаді 2012 року конференцію «Наукова концепція і наукова школа видатного етномузиколога сучасності С. Й. Грици» (до 80-річчя дослідниці).

Образотворчі підтримали тезу про необхідність студіюванням образотворчого мистецтва західноукраїнської діаспори. Доповіді та дискусії засвідчили, що чи не найактуальнішою проблемою українського мистецтвознавства є термінологічно-категоріальна, спричинена переоосмисленням з новітніх позицій історичного досвіду, оскільки в ньому досі зберігаються стереотипи радянського часу. Тому такі поняття, як «академізм», «реалізм», «соціалістичний реалізм», постмодернізм та інші залишаються нечіткими, використовуються довільно, що суттєво знижує рівень наукових досліджень та критичної думки. Тому варто провести термінологічну конференцію, яка дозволить окреслити головні категорії мистецтва, модерністської, постмодерністської та сучасної доби і визначити шляхи для інтерпретації українського мистецтва й художнього процесу мовою сучасного мистецтвознавства та гуманітаристики.

Музикознавча секція запропонувала укласти енциклопедичний словник «Микола Лисенко».

Низку принципово важливих фахових заваг і пропозицій було висловлено учасниками культурологічної та театрознавчої секції:

— привернути увагу до розроблення аспектів корпоративних традицій як вагомого джерела національної культури, оскільки театр як особлива художня інституція є носієм корпоративних традицій;

— посилити дослідження теорії та методології виконавського мистецтва (інтерпретології).

Кінознавча секція висунула такі пропозиції:

— звернути увагу на розроблення проблем сучасного телебачення, зокрема, вивчення жанру політичного і соціального ток-шоу;

— здійснити переоцінку українського й радянського кіно років перебудови (1985–1991), оскільки фільми цього періоду практично випали з поля зору істориків мистецтва та культури або ж діставали примітивне, неадекватне тлумачення (Г. Циба);

— провести цикл наукових досліджень літературно-мистецького побуту як продуктивного середовища, що породжує нові системи мови й мовлення;

— продовжити розроблення поняттєвого й категоріального апарату екранних медіа. Проводити періодичні конференції, семінари, форуми (у тому числі «он-лайн») з обговорення нових категорій, понять і методологічних підходів до вивчення екранних медіа. Порухити питання про підготовку 2-го видання (доповненого та доопрацьованого) «Словника екранних медіа», який вийшов друком 2007 року;

— дослідити специфіку природи та механізмів функціонування культурних індустрій в Україні та світі.

Завершилася ювілейна конференція «Сучасні художньо-мистецькі та етнокультурні процеси поліетнічного середовища України» виступом Капели інструментальної музики «Надобридень» під керівництвом М. Хая.

**Оксана Шевчук,
Наталія Студенець**